

Marina
Viculin

Sandrinih jedanaest

SANDRA KRIŽIĆ ROBAN, *Na drugi pogled.*

Pozicija suvremene hrvatske fotografije

Zagreb, Institut za povijest umjetnosti – UPI-2M plus, 2010.

ISBN 978-953-6101-89-9 (IPU)

ISBN 978-953-7703-08-0 (UPI-2M plus)

Tekst Sandre Križić Roban gust je i protočan poput najboljih fotografija. Iznoseći znatnu količinu slabo poznatih činjenica, od kojih je mnoge i sama istražila, ona ni u jednom trenu ne gubi osoban odnos prema materijalu o kojem piše. To tekst čini zamamno sočnim i lakim za čitanje bez obzira na ugođenost i predznanje čitača.

Naime, čitanje se uvijek odvija po linijama emocionalnih događanja koje pripadaju podjednako intelektualnoj, koliko i socijalnoj sferi. Autorica vrlo jasno poima da nam se istinski doživljaj teksta može dogoditi samo unutar mreže podraženih osjeta i osobnih sjećanja za koja ne možemo sasvim točno reći gdje smo ih stekli. Stoga kroz cijelu svoju studiju Sandra ljekarnički pažljivo usklađuje precizno odmjerene udjele doživljaja i spoznaje. Spretnošću dobrog alpinista u nekoliko vještih odraza spušta nas u samu jezgru vlastitog doživljaja. A mi se, umireni deskriptivnim obličjem ljuske koju čini događaj i zaštićeni njezinim naizgled očiglednim objašnjenjima, bez zadržke prepuštamo opisanim osjetilnim avanturama. I padamo u zečju rupu odraženih pogleda!

Sama struktura knjige postavljena je iskreno i hrabro s traženom dozom autorskog samopouzdanja. Pregled ili, kako podnaslov knjige kaže, *pozicija suvremene fotografije u Hrvatskoj* prikazana je kroz individualizirane prikaze jedanaestoro fotografkinja i fotografa. Pa kako drugačije?

Nečitljivo mi je traženje zajedničkih osobina u nejasno definiranom polju vrlo različitih umjetničkih principa, naročito kad

se radi o stvarnim ljudima i njihovim stvarnim radovima. Fotografija kao medij nije i ne može biti jedina linija zajedništva. No istovremeno, ona je sasvim posebna i moguće ju je odgonetnuti ili barem joj pristupiti jedino kroz autorefleksivni postupak. Fotografija se prepoznaje jedino sama u sebi jer je njezina narav sasvim različita od bilo koje druge manualno proizvedene slike. Zato mislim da o fotografiji još uvijek možemo govoriti jedino kroz individualne oblikovne sustave.

Nije potrebno isticati da su predstavljeni autori samo jedan mogućí odabir jer je upravo to ono što knjigu čini istinski zanimljivom. Kao čitateljicu mene zanima njezin osobni izbor. Sandra Križić Roban odabire autore koji do fotografije dolaze podjednako iz svijeta vizualnih umjetnosti, kao i iz zanatsko-artističkoga snimateljskoga geta. Njezin odabir pokriva zaista širok raspon *fotografskih poetika*.

Morat ću se na ovom mjestu malo zauslaviti na samoj sintagmi *fotografska poetika*, to jest na pojmu koji iza njega stoji. To je tema koja me zanima, a kojoj i Sandra u svojoj knjizi pristupa mudro otvarajući je iznutra nizom sjajnih primjera! Njezinih jedanaestoro odabranika stoje na različitim pozicijama i kreću se potpuno različito, po pravilima koja su sami odredili. Tako se Sandrina pozicija suvremene fotografije u Hrvatskoj definira u višedimenzionalnom sustavu vrlo složenih odnosa. Bez dodatnih objašnjenja pokazuje se razvedeno, slojevito, pokrenuto tijelo fotografije u prvome desetljeću dvadeset i prvog stoljeća.

Možda griješim zbog svoje sklonosti prema fotografiji, no čini mi se da kroz razmišljanja o njoj možemo prodrijeti najdublje u istraživanju onoga što zovemo pozicijom, točkom iz koje pristupamo materijalu. Ta točka pogleda, rakurs presudan je u svakom kreativnom radu. On je taj koji govori! A fotografija je ona koja ga nepogrešivo otkriva. U fotografiji rakurs je eksplicitan i doslovan.

Naravno da je taj doslovan rakurs podložan drugostupanjskom promatranju koje otkriva sljedeću poziciju zauzetu prema već odabranoj točki pogleda. Sandra počinje s Marom Bratoš opisujući veliku sjenu na doku brodogradilišta, zabilježenu na jednoj od fotografija serije *Lučki gradovi* iz 2009. godine. Guleći sloj po sloj zabilježenog prizora, ona otkriva što je sve snimljeno kroz jednostavnost ne-prisutnosti. Htjela sam zapravo reći da Sandra kroz tekst guli slojeve svoga pogleda, no učinilo mi se da se to ne može tako reći. Iako je to ono o čemu zaista govorimo! Fotografija je tu pred njom uvijek ista i ona vidi posve jednak prizor. Iako kaže: "Naposlijetku sam zamijetila nevjerojatno veliku sjenu koja gotovo u cijelosti prekriva površinu doka",¹ ne radi se o gledanju samom već o poimanju viđenog. Te o očitavanju onoga što je pogled donio. O gledanju tuđeg pogleda i o detektiranju onoga što nije bilo u kadru, a ipak je snimljeno ili kako kaže knjiga: "U seriji *Lučki gradovi* gotovo sve ono što vidimo mogli bismo podvesti pod kategoriju autoportreta, odnosa prema samoj sebi koji osjećamo u licu koje ne vidimo, jer je ostalo skriveno..."² Tema onoga što je na fotografiji snimljeno kao neprisutnost svojom perceptivnom, konceptualnom i ideološkom zahtjevnosti usmjerava nas prema velikom polju koje je svjetlopisna slika ponudila vizualnim umjetnostima. Ne radi se o novim tehnološkim rješenjima, već o neistraženim dimenzijama i značenjima drugačije linije razmišljanja, čiji je simptom upravo fotografija kao mehanički otisak. To je ono što

Sandra Križić Roban ispituje i iznosi u svojoj knjizi od uvodnoga povijesnog osvrtu *Pogled na poslijeratna zbivanja* do posljednjeg od svojih jedanaestoro izabranih.

A u širem smislu radi se uvijek o zauzimanju pozicije, o *rakursu* u najširem smislu riječi. Pretpostavimo da baš zato iza Mare Bratoš slijedi Sandro Đukić (iako se radi o abecedi) čija bi pozicija mogla biti nasuprotna, obrnuto proporcionalna onoj Marinoj. Ako kažemo da ona bilježi neprisutnost, mogli bismo ustvrditi da je kod njega uvijek očigledan višak prisutnosti: "U fotografijama postoji mnogo toga što možemo vidjeti, no naša sigurnost u ono što gledamo dovedena je u pitanje."³ Tako je Marina neprisutnost dobila jednu neočekivanu dimenziju više. Tek u relaciji sa Sandrovim pojavljivanjem njezin vizualni govor o onome što nije na slici dobiva svoj puni smisao konceptualnog odabira i onoga što njime može biti izrečeno. A Sandra Križić Roban odabirom to dvoje umjetnika koliko neposredno, toliko i uvjerljivo svjedoči o svakodnevnom beskonačnom širenju svemira slika. Jer u času čitanja sami na vlastitoj koži osjećamo multiplikaciju i usložnjavanje odnosa viđenoga, odraženog i u tuđim očima prepoznatoga... O tome govorim kada kažem da Sandrinih jedanaest artikulira i pokazuje višedimenzionalni sustav vrlo složenih odnosa fotografijina univerzuma!

Sad kada je objašnjeno kako je odabir autora u knjizi nositelj njezinoga primarnog sadržaja, to jest da je *pozicija fotografije* istinski čitljiva tek tako fino posredovana pozicijama oprečnih, susljednih i disparatnih kreativnih principa, možemo navesti svih jedanaest: Mara Bratoš, Sandro Đukić, Marko Ercegović, Elvis Krstulović, Antun Maračić, Ana Opalić, Silvija Potočki Smiljanić, Jasenko Rasol, Žarko Vijatović, Mirjana Vodopija i Ivana Vučić.

Sljedeća je dimenzija ovoga jako dobrog teksta rođena iz uživanja spisateljice u njegovu pisanju. Sandra zapisuje vlastiti

1 SANDRA KRIŽIĆ ROBAN, *Na drugi pogled*, Zagreb, 2010., 51.

2 SANDRA KRIŽIĆ ROBAN (bilj. 1), 54.

3 SANDRA KRIŽIĆ ROBAN (bilj. 1), 71.

proces prodiranja u sliku, otkrivanja njezinih značenja, osluškivanja njezina vizualnoga govora. Njezino istinsko i duboko uživanje u svakom od tih koraka pulsira cijelom knjigom. Kao što je točka pogleda u nastanku rada okosnica njegovog značenja, tako je i odabir kanala interpretativnog pristupa ključ njegovog razumijevanja. No, interpretacija ili svako novo gledanje je re-kreacija koja ne postoji izvan oka promatrača.

Traganje i otkrivanje, hodanje po tragovima, približava me drugome biću, onome koje je držalo kameru. Ali približava me i meni samoj. To izaziva uzbuđenje, to izaziva užitak. Sandra Križić Roban to intelektualno uzbuđenje umije sačuvati u svojem tekstu i tako nam pruža šansu da u njemu sudjelujemo. Otvara nam polje produbljenoga, višestrukog i interaktivnog doživljavanja. Kaptiranjem vlastitog pogleda Sandra razotkriva važnost pogleda položenog na sliku. To je pogled nekoga drugog. Ali i fotografija sama je slika pogleda nekoga drugog. Sandra povezuje sve te poglede snažno uživajući u razumijevanju, u otkrivanju i u samoj mogućnosti praćenja pogleda koji nije njezin vlastiti.

Ona razmišlja o viđenom. Aktivira sva svoja znanja i forenzičkim metodama prati povijest nastanka slika: "Sudeći po svjetlosti koja dopire kroz prozore, prizor je snimljen tijekom dana, što znači da je morao zamoliti radnike da na neko vrijeme napuste radni

prostor."⁴ Ona otkriva meni čitateljici koliko je svijet ovisan o mojoj prisutnosti, jer ako ga ja ne razumijem, svijet slika ne može razviti sve svoje dimenzije. Ako nema mene koja ih doživljavam, te dimenzije praktički ne postoje.

Ta priča ima smisao, ona ga otkriva i proizvodi: "Poput mnogih drugih fotografa, i Ercegović proučava samog sebe kroz ono što snima, otvarajući se u prizorima gledateljima. No njegove poruke nisu narativne; prije bih rekla da se radi o potrebi za osvjetavanjem pozicije koju potom dijeli sa gledateljem."⁵ Sandra je metadijegetički pripovjedač koji ima uvid u sve što se događa, ali je i svjesna svojega sudjelovanja u radnji koju je sama izvela na pozornicu. Svijest o sudjelovanju dokaz je razumijevanja onoga što se odmotava tu preda mnom. Njezina svijest o sudjelovanju uvlači čak i mene kao recipijenta u tu igru. Čini me aktivnim participantom.

I odatle užitak. Tragovi stvaranja iz užitka vidljivi su i u načinu kako je studio Laboratorium oblikovao knjigu: s pažnjom prema recipijentu koji čita i tekst i slike! Promjenom vrste papira koji se prilagođava materijalu, ali i ruci koja ga lista, već pod prstima znamo kada je doživljaj nadvladao događaj. Pažljivo vođeni mi mu se prepuštamo. ✕

4 SANDRA KRIŽIĆ ROBAN (bilj. 1), 103.

5 SANDRA KRIŽIĆ ROBAN (bilj. 1), 89.